

Pandémia, monizmus a teológia

Pavel HANES

Abstrakt

Pandémia COVID-19 spôsobila popri fyzickom utrpení aj vlnu psychických problémov spôsobených stratou nádeje alebo zmyslu života. Bezprostredná pastorálna pomoc alebo psychoterapia môže odpovedať na osobné ťažkosti každého klienta/pacienta. Článok sa zaoberá teologicko-filozofickým pozadím zmysluplnosti, ktorá je logicky eliminovaná monistickým svetonázorom vyučovaným na školách a popularizovaným v médiách. Kritika monizmu a poznanie kresťanského dualizmu je predpokladom k získaniu realistickej nádeje a poznania zmyslu ľudskej existencie.

Kľúčové slová: pandémia, zmysluplnosť, význam, svetonázor, monizmus, determinizmus, kresťanský dualizmus, teológia.

Abstract

Pandemic COVID-19 caused not only great physical suffering but also a wave of psychological problems resulting from a loss of hope and meaning. Immediate pastoral help or psychotherapy can answer the personal problems of each client/patient. The article discusses the theological-philosophical background of meaning that is eliminated by the logic of monism. This monistic worldview is being taught in schools and popularized in the media. Critique of monism and acquaintance with Christian dualism is a presupposition to acquiring a realistic hope and recognizing meaningful human existence.

Keywords: pandemic, meaning, worldview, monism, determinism, Christian dualism, theology.

Úvod

„Pred pandémiou bolo v Spojených štátoch hlásených 8,5% dospelých trpiacich depesiou. Počas zápasu krajiny s COVID-19 tento počet narástol na 27,8%.“⁷⁷ V Japonsku, podľa údajov z októbra 2020, vzrástol počet samovrážd žien o 70%.⁷⁸

⁷⁷ <https://www.medicalnewstoday.com/articles/us-cases-of-depression-have-tripled-during-the-covid-19-pandemic> (27.5.2021)

⁷⁸ <https://www.medrxiv.org/content/medrxiv/early/2020/12/05/2020.10.06.20207530.full.pdf> (27.5.2021)

Epidémie a pandémie⁷⁹ majú vždy dramatický dopad na psychiku človeka. Historik Peloponézskej vojny, Thukydides zaznamenal reakciu na mor v Aténach r. 430 pr. Kr. „...kalamita, ktorá na nich dopadla, bola tak premáhajúca, že ľudia, nevediac čo s nimi bude, prestali rešpektovať ako náboženské tak aj profánne zákony...“⁸⁰ Renesančný autor, Giovanni Boccaccio píše, že počas epidémie čierneho moru vo Florencii „...úctyhodná autorita zákonov ľudských aj božských bola ponížená a takmer úplne zrušená pre nedostatok tých, ktorí by ich dodržiavanie kontrolovali...“⁸¹

Humanistická psychológia

Depresie, samovraždy a strata orientácie ukazujú, že okrem lekárskej pomoci je pri ohrození života vždy potrebná aj psychologická a spirituálna podpora. Okrem bezprostrednej útechy poskytovanej prejavmi milosrdenstva a povzbudzovaním k nádeji v horizonte ľudského života dôležitou súčasťou takej podpory je uvedomovanie zmysluplnosti ľudskej existencie z filozofického, či náboženského⁸² hľadiska. Túto skutočnosť zdokumentoval Viktor Frankl v teórii liečebného procesu logoterapie – hľadanie zmyslu ľudského bytia. Frankl nechce zmysel bytia vytvárať, len ho umožniť pacientovi uvidieť. Ako hovorí, „...logoterapeut je skôr očný lekár ako maliar...“⁸³ Logoterapia teda vychádza z nezvratného presvedčenia, že človek vždy môže zmysel bytia nájsť alebo ho vytvoriť. Tak aspoň chápal existencializmus Viktor Frankl. S podobnými myšlienkami pracuje aj existencialistická psychoterapia Rollo Maya. „Mýtus je spôsob ako dať zmysel nezmyselnému svetu.“⁸⁴ Otázka nakoľko je taký mýtus pravdivý (podľa príslovečného „sedliackeho rozumu“) sa tu nerieši a je jedno, ktorý mýtus si vyberieme – dôležitý je jeho terapeutický účinok.

Existencialistický⁸⁵ filozof a nositeľ Nobelovej ceny za literatúru, Albert Camus na tému zmysluplnosti ľudského života píše, že „[j]e len jeden skutočne vážny filozofický problém: samovražda“.⁸⁶ „...„Neviem, či tento svet má zmysel, ktorý ho transcenduje (*qui le dépasse*). Ale viem, že tento zmysel nepoznám, a že v tejto chvíli nie je možné, aby som ho poznal.“⁸⁷ Hľadanie zmyslu života v umeleckej tvorbe Camus nazýva „veľkým napodobňovaním pod maskou absurdity“⁸⁸ Nakoniec však ani tvorba neposkytne človeku únik z bolesti ducha.⁸⁹ Umeleckú tvorbu ako vytváranie zmysluplnosti u Camusa môžeme považovať za analógiu terapie pomocou mytológie u Maya⁹⁰ alebo logoterapie u Viktora Frankla. Napriek mnohým radikálnym súdom

⁷⁹ Pandémiu môžeme definovať ako „veľmi rozsiahlu epidémiu“. (Christian W. McMILLEN, *Pandemics: A Very Short Introduction*, Oxford, Oxford University Press, 2016, 1.)

⁸⁰ THUKYDIDES, *Dejiny Peloponézskej vojny*, 52.3.

⁸¹ Giovanni BOCCACCIO, *Decameron I*, London: Privately printed, rok neudaný, 7.

⁸² „Terapeuti majú zvláštnu profesiu. Je čiastočne náboženstvom.“ (Rollo MAY, *Terapeut a cesta do pekla*, in Kirk J. SCHNEIDER a Rollo MAY, *Psychológia existencie*, Bratislava: Ikar, 2005, 30.)

⁸³ Viktor E. FRANKL, *Man's Search for Meaning*, New York, Simon and Schuster, 1984, 114.

⁸⁴ Rollo MAY, *Túžba po mýtoch*, Bratislava, IKAR, 2007, 10.

⁸⁵ Camus odmietal označenie „existencialista“ a svojimi dielami podporoval solidaritu ľudského utrpenia. Napriek tomu jeho myslenie o hľadaní zmyslu v absurdnom svete sa dá priradiť k existencializmu.

⁸⁶ Albert CAMUS, *Le Mythe de Sisyphe*, Paris, Les Éditions Gallimard, 1942, 15.

⁸⁷ Tamtiež, 73.

⁸⁸ „*un mime démesuré sous le masque de l'absurde*“ Tamtiež, 88.

⁸⁹ Tamtiež, 132.

⁹⁰ Aj Rollo May navrhuje hľadanie zmyslu tvorbou v knihe *The Courage to Create* (1975).

o absurdite bytia a bezvýchodiskovosti hľadania zmyslu Camus nakoniec u Sifyfa nachádza akési šťastie spočívajúce v opakovanom dosahovaní vrcholu kopca, na ktorý tlačí svoj kameň, lebo „nejestvuje osud, ktorý by nebolo možné prekonať pohrdaním.“⁹¹ Zmysel treba nájsť nie je v dosiahnutí cieľa, ale v samotnom procese jeho dosahovania.

Metódami humanistickej filozofie a psychológie je bolestivé uvedomovanie absurdity vytesňované zo zážitku každodenného ľudského bytia. Zdá sa, že tieto metódy fungujú a poslednú nezmyselnosť jestvovania vesmíru bez Boha a večných hodnôt si človek celkom úspešne skrýva za existenciálnu tvorivosť vedeckej, umeleckej alebo populárnej mytológie. Len málo ľudí dospieva k jasnému poznaniu a formulovaniu paradoxu, ktorý Dostojevskij vyjadril ústami jednej zo svojich postáv: „Boh je nutný (необходим), a preto musí byť ...ale viem, že Boh nie je a nemôže byť (Его нет и не может быть).“⁹² Súčasný ateistický autor vyslovuje presvedčenie, že „tieto riadky, prvýkrát vyslovené r. 1873, nás budú moriť nasledujúcich tisíc rokov. Vytvárajú koan,⁹³ z ktorého nie je možné uniknúť.“⁹⁴ Zmysel bytia musí jestvovať, hoci vieme, že nejestvuje...

Pandémia však takto získanú zmyšľanosť existencie rýchlo búra, keďže spochybňuje individuálne a parciálne mytológie. Núti človeka klásť si otázky, ktoré sú tradične doménou teológie: spravodlivosť Boha (v ktorého nedokážeme veriť), možnosť života po smrti (ktorý je vedecky nemožný) alebo zmysel obetavosti v situácii ohrozenia (keď aj tak je všetko odsúdené na zánik).

Monizmus

Situácia pandémie núti rozmýšľať o ľudstve ako jednom celku. Do úvahy prichádzajú aj katastrofické scénáre zániku každej formy života na zemi, ktoré s pandemiou fyzicky nesúvisia, ale vznikajú v dôsledku strachu a panických reakcií na stav ohrozenia. Z filozoficko-teologického hľadiska tieto duševné reakcie odhaľujú problém, ktorý komplikuje udržanie duševnej rovnováhy v súčasnom všeobecnom ohrození pandemiou – *monizmus*.⁹⁵ Toto slovo sa nenachádza v bežnom slovníku moderného človeka, napriek tomu vyjadruje východiskový filozofický postoj toho, čo sa nazýva „vedeckým“ prístupom k poznaniu reality. Tento „vedecký svetonázor“ je vštepovaný všeobecným vzdelaním a prakticky nikto mu nedokáže celkom uniknúť. Z teologického hľadiska je preto vhodné tento prístup k realite analyzovať, kriticky prehodnotiť a naznačiť cestu vyslobodenia z absurdity, ktorú sebou prináša.

⁹¹ Albert CAMUS, *Le Mythe de Sisyphe*, 166.

⁹² Fedor Michajlovič DOSTOJEVSKIJ, *Besy*, Moskva, Soglasie, 1996, 395.

⁹³ V Zen Buddhizme sa tak nazýva paradox, ktorý má stimulovať študentovu myseľ.

⁹⁴ Steve ANTINOFF, *Spiritual Atheism*, Berkeley, Counterpoint, 2009, 8.

⁹⁵ Jestvuje veľa pokusov nájsť príčiny, či prapríčiny rozporuplnosti v myslení moderného človeka. Filozofi, historici, psychológovia, teológovia, ekonómovia, filmoví režiséri, poéti, autori románov a divadelných hier predkladajú hĺbkové analýzy vytrácania nádeje možnosti spojenia racionality s vierou v zmyslupnosť existencie. Obraz skrytých prúdov v myslení spoločnosti, ktorý si z týchto autorov môžeme poskladať, je často veľmi poučný a niekedy prekvapivý. Napr. Richard Weaver v knihe *Idey majú následky* stopuje príčinu modernej dezintegrácie k Occamovmu nominalizmu v 14. st. (Richard WEAVER, *Ideas Have Consequences*, Chicago, University of Chicago Press, 2013.)

Treba povedať, že pojem „monizmus“ má viaceré významy: môže sa vzťahovať na jednotu, alebo lepšie, uniformitu bytia (nazvime to *ontologický monizmus*), jednotu skúsenosti a poznania (*epistemologický monizmus*), jednotu cností v platonizme, univerzalitu užitočnosti v utilitarizme alebo univerzalitu Kristovho pôsobenia v kresťanskej teológii (*etický monizmus*).⁹⁶ Metafyzický monizmus je pomenovanie doktrín, ktoré „tvrdia, že v konečnom dôsledku jestvuje len jedna vec, alebo jeden druh veci...“⁹⁷ Súčasný vedecký monizmus má rôzne názvy: najčastejšie sú naturalizmus, materializmus alebo fyzikalizmus.

Problém monizmu bol zrejme už v jeho filozofických počiatkoch, keď Parmenides dotiahol jeho logiku až k tvrdeniu, že „myslenie a bytie je to isté“.⁹⁸ Preto podľa Parmenida pohyb a existencia jednotlivých vecí je len ilúzia. Ak je však celá realita jednou jedinou entitou, rozlišovanie vecí a ich pomenovanie stráca zmysel. V tomto duchu je napríklad možné tvrdiť, že panteizmus je ateizmom a naopak.⁹⁹

Moderný vedecký monizmus (vo forme filozofického naturalizmu) neuznáva priepasť medzi nemysliacou/necítiacou hmotou a mysliacim/cítiacim subjektom: „Obe oblasti, cítenie a myslenie na jednej strane a necítenie a nemyslenie na druhej strane, vôbec nie sú odlišné a oddelené sféry.“¹⁰⁰ Pre takýto svet bez mysle navrhol Richard Rorty jazyk u Antipódanov, pomyselných „ľudí bez mysle“. „Žiadny taký pojem ako ‚epistemologický subjekt‘ či človek ako duch sa v ich sebaopisoch nevyskytoval.“¹⁰¹ Títo Antipóďania nehovorili o svojich myšlienkach a čistých pocitoch, ale o svojich nervových stavoch. „Keď im predviedli dômyselné vizuálne efekty, hovorili ‚Aké čudné, dráždi mi to zväzok neurónov G14, ale keď sa na to pozriem z boku, nie je to vôbec červený pravohulý štvoruholník.“¹⁰² Problém je, že aj keď poprieme jestvovanie niečoho ako „myseľ“, stále nám ostane epistemologické delenie subjekt-objekt. Zdá sa však, že tvrdenie, že „[s]ubjekt-objektové rozštiepenie je základnou štruktúrou nášho vedomia“¹⁰³ je len ťažko vyvrátiteľné, keďže aj pri pokuse o jeho popretie ho musíme použiť. Vezmime si ako príklad reč Rortyho antipódanov. „...dráždi mi to...“ obsahuje odkaz na subjekt. Monisti popierajú dualistickú ontologickú odlišnosť tohto subjektu, ale nedokážu sa mu pri jeho popieraní vyhnúť. Monizmus neodpovedá na otázku „kto popiera jestvovanie subjektu?“

O modernom materialistickom monizme platí to, čo C. S. Lewis tvrdí o naturalizme: „...naturalizmus je myšlienkový systém. Ale pre naturalizmus každá myšlienka je len udalosť vyplývajúca z iracionálnych príčin. Je nemožné, aspoň pre mňa, nazerať na myšlienky, ktoré tvoria naturalizmus, takýmto spôsobom, a zároveň ich považovať za skutočný vhlád do vonkajšej

⁹⁶ Viac o rôznych formách monizmu: William TURNER, *Monism*. In Charles G. HERBERMANN - Edward A. PACE - Conde B. PALLEN - Thomas J. SHAHAN - John J. WYNNE, (eds.) *The Catholic Encyclopedia X*, New York, The Encyclopedia Press, 1913, 483.

⁹⁷ Edward CRAIG, „Monism.“ In *Concise Routledge Encyclopedia of Philosophy*, London, Routledge, 2001, 589.

⁹⁸ PARMENIDES, *Fragment 3*.

⁹⁹ „Panteizmus je teologický ateizmus...“ (Ludwig FEUERBACH, *Sämtliche Werke II*, Leipzig, 1846, 289.)

¹⁰⁰ Paul CARUS, *The Origin of Mind*. In *The Monist*, Chicago, The Open Court Publishing Company, 1890-1891, 84.

¹⁰¹ Richard RORTY, *Filozofia a zrkadlo prírody*, Bratislava, Kalligram, 2000, 62.

¹⁰² Tamtiež, 61.

¹⁰³ Karl JASPERS, *Malá škola filozofického myslenia*, Bratislava, Kalligram, 2002, 38.

reality.“¹⁰⁴ Toto isté je možné tvrdiť o monizme, keďže moderný ateistický monizmus je filozoficky identický s naturalizmom.

Monizmus a populárno-vedecká propaganda

Vedecský monizmus vo forme filozofického naturalizmu sa prostredníctvom školského vzdelávania a komunikácie v médiách stal súčasťou všeobecne prijímanej *plauzibility*. Plauzibilné uvažovanie na rozdiel od preukazného (matematického) je založené na predpokladoch, ktoré nie je možné s konečnou platnosťou dokázať.¹⁰⁵ Presvedčivosť a praktická istota zmýšľania založeného na plauzibilite sa v praktickom živote dosahuje každodennou skúsenosťou, spoločenskou komunikáciou a v teoretických oblastiach *propagandou*.¹⁰⁶ Pojem „propaganda“ väčšinou spájame s totalitnými režimami a menami ako Mussolini, Goebbels alebo Stalin. Ale propaganda ako „neviditeľná vláda“ je od začiatku prítomná aj v demokratickej spoločnosti.¹⁰⁷ Gramotnosť a informovanosť mali umožniť občanovi zúčastňovať sa na vláde svojej krajiny. Namiesto toho priniesli nivelizáciu a trivializáciu verejnej mienky.¹⁰⁸ S trochou simplifikácie je možné povedať, že názor každého človeka je replikou miliónov ďalších. Prekvapivým faktom je, že propagandou sú najviac ovplyvnení intelektuáli.¹⁰⁹

Pre tému plauzibility monistického naturalizmu je dôležitá tá skutočnosť, že obsahom všadeprítomnej populárno-vedeckej propagandy je takmer nikde nespochybnovaný sekulárny svetonázor charakteristický svojím determinizmom, čo má priamy vplyv na problém hľadania zmysluplnosti ľudskej existencie.

Monizmus a problém významu/zmyslu

Slovenské pojmy „význam“ a „zmysel“ sú definované ako „...myšlienkový obsah, zmysel vyjadrený jazykovou formou; význam, konečný cieľ, dôvod konania, existencie...“¹¹⁰ Anglický

¹⁰⁴ C. S. LEWIS, *God in the Dock*, Grand Rapids, Eerdmans, 1970, 137.

¹⁰⁵ „Rozdiel medzi týmito dvomi druhmi uvažovania je veľký a rôznorodý. Demonstrative reasoning is safe, beyond controversy, and final. Plauzibilné je riskantné, kontroverzné a predbežné. Preukazné uvažovanie preniká vedy potiaľ, pokiaľ siahla matematika, ale samo osebe (tak ako sama matematika) nie je schopné priniesť žiadne nové poznanie o svete okolo nás.“ (George POLYA, *Mathematics and Plausible Reasoning I.*, Princeton, Princeton University Press, 1954, v.)

¹⁰⁶ Propagandu je možné definovať ako „...techniku komunikácie, ktorá sa snaží manipulovať s názormi a postojmi cieľeného adresáta“. (Thymian BUSSEMER, *Propaganda*. In Lynda Lee KAID a Christina HOLTZ-BACHA, *Encyclopedia of political communication*, Los Angeles, SAGE Publications, 2008, 658.)

¹⁰⁷ Edward BERNAYS, *Propaganda*, New York, Liveright Publishing Corporation, 1928, 10.

¹⁰⁸ „...reklamné heslá, úvodníky, zverejnené vedecké dáta, triviality bulvárnej tlače a otrepané frázy histórie úplne zbavné originality myslenia.“ (Tamže, 20.)

¹⁰⁹ Jacques ELLUL *Propaganda*, New York, Alfred A. Knopf, 1965, 111.

¹¹⁰ Ján KAČALA - Mária PISÁRČIKOVÁ, *Krátky slovník slovenského jazyka*, Bratislava, Veda, 2003, 889, 954.

pojem „meaning“ môže medziiným vyjadrovať idey ako sú „význam“, „zmysel“, „interpretácia“, „úmysel“, „zamýšľaný alebo vyjadrený obsah“.¹¹¹

Z psychologického hľadiska zmysel/význam môže vykazovať štyri komponenty: účel, porozumenie, zodpovedné konanie, a užívanie alebo evalváciu“.¹¹²

V literárnej kritike je možné rozlišovať štyri druhy významu (*meaning*): zmysel, emócie, tón, úmysel. Zmysel hovorí o *obsahu*, emócie o *cítení* témy, tón o *postoji* k poslucháčovi a úmysel o *cieľi*, ktorý chce autor dosiahnuť.¹¹³

Vo filozofii je možné o význame hovoriť v súvislosti s komunikáciou, konaním podľa pravidiel, pravdou, porozumením a verifikáciou.¹¹⁴

V týchto variáciách pojmu význam/zmysel môžeme nájsť vždy nejakú dualitu – význam nejakého *zdroja* významu pre *recipienta* významu. „Myšlienkový obsah“ odkazuje na zhodu alebo rozdiel od obsahu reality. Vytvára tak dualitu myseľ-realita.

„Jazyková forma“ predpokladá existenciu komunikácie a pôsobí v dualite zdroj-príjemca informácie.¹¹⁵ „Jazyk ...je niečo, čo nejako odkazuje na niečo iné, čo nie je priamo prístupné.“¹¹⁶ Ľudská reč redukuje komplexnú realitu na jednoduché koncepty a znaky, pomocou ktorých sa človek v realite orientuje. Týmto smerom ukazuje aj latinské slovo *significatio* („význam“, „zmysel“), ktoré má etymologický pôvod v pojme *signum* („znak“, „znamenie“).

Pojmy „význam“ a „zmysel“ hovoria o prenose informácie alebo hodnoty medzi systémami symbolov (napr. jazykový preklad) alebo systémami hodnôt (napr. jednotlivec-spoločnosť). Pojem „účel“ predpokladá dualitu medzi rôznymi úrovňami existencie alebo činnosti – napr. nástroj a jeho použitie. Výraz „zodpovedné konanie“ predpokladá dualitu medzi konaním a jeho následkami alebo konaním a autoritou, ktorá konanie hodnotí. Podľa Frankla „...byť človekom vždy ukazuje a smeruje k niečomu alebo niekomu inému ako k sebe...“¹¹⁷

Všetky pojmy významu v literárnej kritike predpokladajú dualitu autor-čitateľ a dualitu text-čitateľ.

¹¹¹ *Oxford English Dictionary*, Oxford, Oxford University Press, 2009.

¹¹² Paul T. P. WONG, *The Human Quest for Meaning*, New York, Routledge, 2012, xxx.

¹¹³ I. A. RICHARDS, *Practical Criticism*, London, Kegan Paul, 1930, 181-2.

¹¹⁴ *Concise Routledge Encyclopedia of Philosophy*, 546-8.

¹¹⁵ „Každý jazyk ako taký je ‚reprezentáciou‘; je zobrazením určitého ‚významu‘ (*Bedeutung*) prostredníctvom zmyslového ‚znaku‘. Pokiaľ filozofické skúmanie zotrúva v oblasti samotného bytia (*bloßen Daseins*), nemusí nájsť pre tento jedinečný vzťah nájsť v záseade žiadnu analógiu ani žiadny vhodný výraz. Pretože vo veciach samotných sa nenachádza nič, čo zodpovedá vzťahu ‚slova‘ k ‚zmyslu‘ (*Sinn*), vzťahu ‚znaku‘ (*Zeichen*) k v ňom myslenom ‚významu‘ (*Bedeutung*). (Ernst CASSIRER, *Philosophie der symbolischen Formen*, Hamburg, Felix Meiner, 2010, 60-61.)

¹¹⁶ Wolff-Michael ROTH, *On Meaning and Mental Representation*, Rotterdam, Sense Publishers, 2013, 3.

¹¹⁷ Viktor E. FRANKL, *Man's Search for Meaning*, 115.

Filozofické použitie pojmu „význam“ je značne zložitejšie,¹¹⁸ ale pre naše účely postačí konštatovanie, že ani pokusy zbaviť jazyk metafyziky významu, sa nedokážu vyhnúť metodicky uplatnenej dualite subjekt-objekt, o ktorej hovorí Jaspers (viď vyššie).¹¹⁹

Populárny vedecký monizmus (naturalizmus) popieraním duality bytia zároveň popiera aj teoretickú možnosť významu. V každodennom behu života si toto teoretické popretie málokto všima a praktické myslenie a rozhodovanie používa duality ako napr. prítomnosť-budúcnosť, myseľ-realita, označované-označujúce, jednotlivec-spoločnosť ap. Ale situácia všeobecného ohrozenia (ako napr. pandémie), ako som uviedol vyššie, odkrýva túto nedostatočnosť v monistickom svetonázore.

Kresťanský dualizmus a nájdenie významu

Zo štyroch bežne uznávaných modalít existencie (možnosť, nemožnosť, nevyhnutnosť a náhodnosť) patrí jestvovanie plurality svetov do kategórie možnosti. Kresťanská teológia pravdaže prekračuje logické úvahy o sémantike možných svetov odvodených z časo-priestorového sveta našej skúsenosti.

Podobne ako pojem „monizmus“, aj pojem „dualizmus“ má viacero významov. *Nová katolícka encyklopédia* uvádza nasledovné: perzský, platónsky, aristotelovský, scholastický, karteziánsky a kantovský dualizmus.¹²⁰ Kresťanský ontologický dualizmus rozlišuje medzi stvoreným bytím a večným bytím Stvoriteľa. Etický dualizmus rozlišuje medzi večným dobrom (Boh) a dočasným zlom (Satan). Antropologický dualizmus rozlišuje medzi večnou existenciou duše/ducha človeka a dočasnou existenciou telesného organizmu. Každá z týchto dualistických dvojíc je asymetrická a zároveň podriadená suverenite jediného Boha judeo-kresťanského monoteizmu.

Ako sme videli vyššie, jestvovanie významu/zmyslu vždy predpokladá nejakú dualitu. Duality, ktoré sú zdrojom významu sa u človeka v priebehu života vyvíjajú a ich voľba je ovplyvňovaná životnými skúsenosťami. Výskum ukazuje, že v kontexte stresujúcich zážitkov človek prechádza od situačných významov ku globálnym významom, tj. od bezprostredných situačných cieľov k vzdialenejším cieľom spojeným s transcendentnými hodnotami.¹²¹ Traumatické udalosti

¹¹⁸ Napr. tzv. „lingvistický obrat“ vo filozofii nazerá na jazykové výroky len ako na reťazce písmen. (Jaroslav PEREGRIN, *Logic and the Pursuit of Meaning*. In Piotr STALMASZCZYK *Philosophy of Language and Linguistics*, Berlin, De Gruyter, 2014, 197.)

¹¹⁹ Jedným príkladom problémov spojených s monizmom je *anomálny monizmus* Donalda Davidsona, podľa ktorého „...mentálne entity sú identické s fyzikálnymi entitami, ale pod svojimi mentálnymi deskripciami nie sú ani definične ani nomologicky redukovateľné na jazyk fyziky.“ (Donald DAVIDSON, *Anomalous Monism*. In Robert A. WILSON a Frank C. KEIL, *The MIT Encyclopedia of the Cognitive Sciences*, Cambridge, The MIT Press, 1999, 30.)

¹²⁰ R. M. MCINERNEY, *Dualism*. In Berard L. MARTHALER – Gregory F. LANAVE – Jonathan Y. TAN – Richard E. MCCARRON (ed.), *New Catholic Encyclopedia 4*, Detroit, Gale, 2003, 914-16.

¹²¹ Crystal L. PARK – Susan FOLKMAN, *Meaning in the Context of Stress and Coping*, In *Review of General Psychology*, 1997, Vol. 1, No. 2, 119.

spôsobujú zmeny v základných predpokladoch o svete,¹²² často vedú k zásadnej zmene svetonázoru.

Kresťanská viera je založená na biblickom dualizme, ktorý je kompatibilný s absolútnou suverenitou Stvoriteľa. Nejde o dve nezávislé substancie, ani o dve nezávislé etické sily, ale závislosť podriadených sfér súčasne vytvára priestor pre slobodné konanie a reálnu etickú zodpovednosť. Túto formu dualizmu môžeme nazvať kresťanským alebo biblickým dualizmom. V biblickom dualizme je jestvovanie významu/významov generované dualitami čas-večnosť, fyzický svet – duchovný svet, personalita človeka – personalita Boha.

Dualita časnosť-večnosť transcenduje smrteľnosť človeka, a tak umožňuje jestvovanie večných hodnôt. Ako je známe, biblický pojem „večný život“ hovorí o jestvovaní na inej ontologickej úrovni, nielen o nekonečnom predlžovaní jestvovania v súčasných podmienkach života.

Dualita fyzický-duchovný svet transcenduje hranice materiálnej existencie, a tak poukazuje na jestvovanie transcendentných duchovných hodnôt. Kresťanská teológia učí o božskej kvalite duchovných hodnôt, ktoré sú vyjadrením atribútov Boha a prostredníctvom stvorenia človeka ako *imago dei* sú zároveň čiastočne vlastné aj jeho humanite.

Dualita personalít človek-Boh transcenduje limity racionálne formulovaných významov a cieľov. Nekonečná hĺbka božskej personality je logosom transcudujúcim ľudskú reč, z ktorého myslenie a reč čerpá racionálne formulovateľné významy.¹²³

Žiadna z týchto dualít nie je mysliteľná v rámci monistického svetonázoru. Rozvíjanie vyššie spomínaných významov je predmetom kresťanskej teológie a prekračuje cieľ tohto článku

Záver

Pandémia CORONA vírusu nám pripomenula globálnu jednotu života a s tým otázkou jestvovania nejakého zmyslu formy života nazeranej cez monistický svetonázor naturalizmu. Život ako genetická náhoda a prežitie ako štatistická možnosť nedokáže odpovedať na otázky po zmysle bytia človečenstva ani naplniť potreby ľudskej túžby po význame/zmysle existencie. Vedecké výklady na pozadí monizmu a determinizmu nijako nebránia panickým a hysterickým reakciám médií na situáciu ohrozenia. Výsledkom sú depresie a v horších prípadoch samovraždy. Únik do rôznych foriem modernej mytológie uľaví duševnej tiesni, ale nezodpovie skutočnú filozofickú otázku po zmysle/význame ľudského bytia. Parciálne duality, ktoré v podmienkach mimo akútneho ohrozenia života ako-tak fungujú tým, že vytvárajú lokálne významy, sú globálnym

¹²² Ronnie JANOFF-BULMAN *Assumptive Worlds and the Stress of Traumatic Events*, In *Social Cognition*, Vol. 7, No. 2, 1989, 114.

¹²³ „...význam (*meaning*) je vzťah úplne nového druhu, tak tajomný, tak nepriehľadný pre empirický rozbor, ako sama duša.“ (C. S. LEWIS, *God in the Dock*, 137.)

ohrozením vyvrátené, keďže lokálne významy sú prevalcované globálnou absurditou života na planéte Zem.

Dualizmus kresťanskej teológie poskytuje racionálne a supra-racionálne podhubie, z ktorého vychádzajú významy nielen pre individuálny život v čase, ale aj pre eschatologickú budúcnosť v spoločenstve oslávenej cirkvi.

Použitá literatúra

ANTINOFF, Steve, *Spiritual Atheism*, Berkeley, Counterpoint, 2009.

BERNAYS, Edward, *Propaganda*, New York, Liveright Publishing Corporation, 1928.

BOCCACCIO, Giovanni, *Decameron I*, London, Privately printed, rok neudaný.

CAMUS, Albert, *Le Mythe de Sisyphe*, Paris, Les Éditions Gallimard, 1942.

CASSIRER, Ernst, *Philosophie der symbolischen Formen*, Hamburg, Felix Meiner, 2010.

Concise Routledge Encyclopedia of Philosophy, London, Routledge, 2001.

COXON, A. H. *The Fragments of Parmenides*, Las Vegas, Parmenides Publishing, 2009.

DOSTOJEVSKIJ, Fedor Michajlovič, *Besy*, Moskva, Soglasie, 1996.

ELLUL, Jacques, *Propaganda*, New York, Alfred A. Knopf, 1965.

FEUERBACH, Ludwig, *Sämtliche Werke II*, Leipzig, 1846.

FRANKL, Viktor E. *Man's Search for Meaning*, New York, Simon and Schuster, 1984.

HERBERMANN, Charles G. – PACE, Edward A. – PALLEN, Conde B. – SHAHAN, Thomas J. - WYNNE, John J. (eds.) *The Catholic Encyclopedia X*, New York, The Encyclopedia Press, 1913.

JASPERS, Karl *Malá škola filozofického myslenia*, Bratislava, Kalligram, 2002.

KAČALA, Ján - PISÁRČIKOVÁ, Mária, *Krátky slovník slovenského jazyka*, Bratislava, Veda, 2003.

KAID, Lynda Lee - HOLTZ-BACHA, Christina, *Encyclopedia of Political Communication*, Los Angeles, SAGE Publications, 2008.

LEWIS, C. S., *God in the Dock*, Grand Rapids, Eerdmans, 1970.

- MARTHALER, Berard L. – LANAVE, Gregory F. – TAN, Jonathan Y. – MCCARRON, Richard E. (eds.), *New Catholic Encyclopedia 4*, Detroit, Gale, 2003.
- MAY, Rollo, *The Courage to Create*, New York, W. W. Norton & Company, 1994.
- MCMILLEN, Christian, W. *Pandemics: A Very Short Introduction*, Oxford, Oxford University Press, 2016.
- Monist, The*, Chicago, The Open Court Publishing Company, 1890-1891.
- Oxford English Dictionary*, Oxford, Oxford University Press, 2009.
- POLYA, George, *Mathematics and Plausible Reasoning I.*, Princeton, Princeton University Press, 1954.
- Review of General Psychology*, 1997, Vol. 1, No. 2.
- RICHARDS, I. A., *Practical Criticism*, London, Kegan Paul, 1930.
- RORTY, Richard, *Filozofia a zrkadlo prírody*, Bratislava, Kalligram, 2000.
- ROTH, Wolff-Michael, *On Meaning and Mental Representation*, Rotterdam, Sense Publishers, 2013.
- SCHNEIDER, Kirk J. - MAY, Rollo, *Psychológia existencie*, Bratislava: Ikar, 2005.
- Social Cognition*, Vol. 7, No. 2, 1989.
- STALMASZCZYK, Piotr, *Philosophy of Language and Linguistics*, Berlin, De Gruyter, 2014.
- WEAVER, Richard, *Ideas Have Consequences*, Chicago, University of Chicago Press, 2013.
- WILSON, Robert A. - KEIL, Frank C., *The MIT Encyclopedia of the Cognitive Sciences*, Cambridge, The MIT Press, 1999.
- WONG, Paul T. P., *The Human Quest for Meaning*, New York, Routledge, 2012.

Prof. ThDr. Pavel Hanes, PhD.
Pedagogická fakulta UMB
katedra teológie a katechetiky
Banská Bystrica